Шыфр:________________________

Колькасць балаў:________________

Месца:________________________

Зацвярджаю

Намеснік старшыні
арганізацыйнага камітэта
намеснік Міністра адукацыі

________________Р.С. Сідарэнка

«06» ______03______2015 года

ЗАКЛЮЧНЫ ЭТАП XXXI РЭСПУБЛІКАНСКАЙ АЛІМПІЯДЫ ПА ВУЧЭБНЫХ ПРАДМЕТАХ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА» І «БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА»

КОМПЛЕКСНАЯ РАБОТА ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ І ЛІТАРАТУРЫ

Мінск, 2015 г.

10 клас

Заданні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	**Усяго**
Балы											

Варыянт I

Заданне 1. «Пазнайце» запазычаныя словы па лексічных значэннях і даведках аб паходжанні. Упішыце словы ў табліцу.

Максімальная колькасць балаў – 5.
(1 бал – за кожнае правільна запісанае слова;
0,5 бала – калі ў слове дапушчана арфаграфічная памылка)

Значэнне слова	**Даведка аб паходжанні**	**Слова-адказ**
Змешвальнік для прадуктаў з электрапрыводам у ніжняй частцы корпуса.	англ. *blender*, ад *blend* – змешваць	
Выдадзеная вялікім тыражом кніга, якая карыстаецца папулярнасцю ў чытачоў.	англ. *bestseller*	
Шматпакаёвая кватэра на верхніх паверхах элітнага дома з вышынёй столі не менш за 4 метры (агульнай плошчай 500 і больш метраў).	англ. *penthouse*	
Аб'яднанне прыхільнікаў пэўнага музычнага выканаўцы, спартсмена і пад.	англ. *fan club*	

1. Месцы вышэйшага разраду, павышанай камфортнасці ў самалёце, цягніку і г.д. 2. Разрад у класіфікацыі некаторых тэхнічных устройстваў (мабільных тэлефонаў, аўтамабіляў і г.д.). 3. Слой грамадства, які займаецца прадпрымальніцкай дзейнасцю.	англ. *business class*	

Заданне 2. У кожным сказе выберыце з дужак слова, якое падыходзіць па сэнсе, падкрэсліце яго.

Максімальная колькасць балаў – 5
(1 бал – за кожнае правільна падкрэсленае слова)

1. Колькасць паверхаў у дамах розная, і ў кожнага будынка свой **(цікавы / цікаўны)** архітэктурны воблік (*У. Караткевіч*).
2. Беларусу і ў Парыжы сняцца **(белізна / бялізна)** бяроз і сосен медзь (*П. Панчанка*).
3. Такі лёгкі і **(чуйны / чутны)** быў яго сон (*М. Стральцоў*).
4. Мінуўшчыне няма **(звароту / зваротка)** (*А. Грачанікаў*).
5. Свабоду нашу **(абмяжоўвала / адмяжоўвала)** адно: няведанне дня і часу адлёту (*І. Шамякін*).

Заданне 3. Многія фразеалагізмы ўзніклі на вобразнай аснове прыказак. Напрыклад, у выніку скарачэння прыказкі «*Пужаная варона куста баіцца*» ўтварыўся фразеалагізм *пужаная варона*, што мае значэнне ‘залішне асцярожны чалавек, які з-за перажытых выпрабаванняў баіцца нават таго, што не пагражае яму небяспекай’.

Вызначце, якія фразеалагізмы ўтварыліся на аснове наступных прыказак:

- *Не капай другому яму, сам уваlішся.*
- *Прыйдзе каза да воза, ды не будзе сена.*
- *Без працы жыць – толькі неба капціць.*

Упішыце фразеалагізмы ў табліцу ў адпаведнасці з іх значэннямі.

Максімальная колькасць балаў – 6
(2 балы – за кожны правільна вызначаны фразеалагізм).

Значэнне фразеалагізма	Фразеалагізм
‘жыць без пэўнай мэты, без справы, без карысці для іншых’	
выказванне пагрозы, папярэджання ці прароцтва, што хтосьці некалі адумаецца, пакаецца, звернецца з просьбай	
‘рабіць зло, шкодзіць, рыхтаваць вялікую непрыемнасць каму-небудзь’	

Заданне 4. Вызначце, як утварыліся аўтарскія наватворы.

Максімальная колькасць балаў – 4
(0.5 бала за кожную правільна вызначаную ўтваральную аснову,
0.5 бала за кожны правільна вызначаны спосаб утварэння).

1. Калі здаволіцца *лістабой* – стаяць счарнелыя дрэвы самі сабой (Р. Барадулін).
2. Ты красуй у яркай квецені, *шумнаспеўны* мой родны край! (В. Максімовіч).
3. Лістотна *крылаціцца* дрэва жыцця (Р. Барадулін).
4. На *выгарбку*, вятрам усім адкрытым, стаіць сухая, чорная сасна... (Н. Мацяш)

Аўтарскі наватвор	Утваральная аснова	Спосаб словаўтварэння
Узор: *скурганіць*	*курган* (□)	*прыставачна-суфіксальны:* с-курган + і(ць)
лістабой		
шумнаспеўны		
крылаціцца		
выгарбак		

Заданне 5. Вызначце, якой часцінай мовы і якім членам сказа з'яўляюцца выдзеленыя словы.

Максімальная колькасць балаў – 5
(0,5 бала за кожны правільны адказ).

1. Плачу даніну дзіўнай здрадзе, што між пялёсткамі лілеі, прыдатная чужой уладзе, быць *пэўнай* (________________________) пэўны час умее (М. Стральцоў).
2. На санным следзе загалосіць полаз. І жнеек на жніво запросіць Колас. І крывічам пра іхні род усім напомніць Богам *дадзены* (________________________) Максім (Р. Барадулін).
3. – Юшка, брат, будзе *першы* (________________________) гатунак. Нават Трыфанавіч (ён сказаў іначай) будзе задаволены (У. Караткевіч).
4. ...Ды зноў ніводзін інстытут Панаса не прыняў. І, што вы думаеце, хлопец здаўся? Ды не! Ён *цэлы* (________________________) год яшчэ чакаў, а потым зноў прыёму дабіваўся (У. Корбан).
5. Кожны будаўнік — у *пэўнай* (________________________) ступені паэт і летуценнік, з вялікаю вераю ў свае сілы і магчымасці (С. Грахоўскі).

Заданне 6. Прачытайце. Ад дзеясловаў, што ў дужках, утварыце формы загаднага ладу 2-ой асобы адзіночнага ліку.

Максімальная колькасць балаў – 5
(1 бал за кожнае правільна напісанае слова).

1. Працы і світкі не (саромецца) ________________.
2. (Пільнаваць) ________________ тое, з чаго хлеб ясі.
3. (Падыходзіць) ________________, мая дзежачка! Госць на парозе, гаспадар у дарозе, а гаспадыня есці хоча.
4. (Паслаць) ________________, бог, гасцей часцей.
5. (Паджынацца) ________________, нябожа, – заставацца нягожа.

Заданне 7. Ці ўважліва Вы чытаеце падручнік?

Дапоўніце схему – (?)___________________ –, каб атрымалася разгорнутая ілюстрацыя да класіфікацыі тыпаў маўлення і характару будовы тэксту.

Максімальная колькасць балаў – 5.

ТЫПЫ МАЎЛЕННЯ

(?)	Апісанне	Разважанне
	БУДОВА ТЭКСТУ	
1. Завязка. 2. (?)_______________ 3. Развязка.	1. (?)_______________ 2. Пералік розных прымет прадмета. 3. (?)_______________	1. Асноўная думка (тэзіс). 2. Доказ гэтай думкі. 3. (?)_______________
	На якое пытанне даецца адказ у тэксце?	
Што адбываецца з прадметам, чалавекам і г.д.?	Які прадмет, чалавек і г.д.?	Чаму прадмет, чалавек і г.д. такі? Чаму ён робіць так, а не інакш?

Заданне 8. Вызначце вершаваны памер, тып рыфмоўкі і сродак мастацкай выразнасці ў вылучаным курсівам фрагменце. Адказы запішыце ў табліцу.

Максімальная колькасць балаў – 6.

Вершаваныя радкі	Вершаваны памер	Тып рыфмоўкі	Сродак мастацкай выразнасці
Хай дабрынёю поўніцца душа. Хай дабрыня і ў сэрцы запануе. *Нібыта ўвосень яблыкі з каша,* спагаду ўсім пакутным прапаную. *Артур Вольскі*			
Замаркотнелі далі, Абляцелі крушыны, Толькі *зерні ўставалі* Там, дзе сейбіт іх кінуў. *Пятрусь Броўка*			
Словамі сціплымі, словамі кволымі я і ўшаную жыццёвае полымя. Думкі лятуць, як дэпешы без адраса, многа ў іх смутку, а больш яшчэ радасці… (*Уладзімір Дубоўка*)			

Няма на імшарах палескіх скалістых *аснежаных стром*… За вёскай – лугі, пералескі, Бяскрайняе поле кругом. *Мікола Аўрамчык*			

Заданне 9. Пазнайце пісьменніка па пэўных фактах, з'явах, мастацкіх вобразах, назвах мастацкіх твораў. Правільны адказ запішыце ў табліцу.

Максімальная колькасць балаў – 4.

Факты, з'явы, мастацкія вобразы, назвы мастацкіх твораў	Пісьменнік
Віцебшчына, драматургія, Мульцік, "Кім", "Парог"	
Стаўбцоўшчына, Нясвіжская настаўніцкая семінарыя, "Родныя з'явы", "Водгулле", цыкл алегарычных апавяданняў	
Мінск, польскамоўная і беларускамоўная паэзія, "Роднай старонцы", "Паляўнічыя акварэлькі з Палесся"	
Ушацкі раён Віцебскай вобласці, мастацкае вучылішча, "Альпійская балада", Свіст, "Сцюжа"	
Магілёўшчына, сентыменталізм, рамантызм і рэалізм, паэзія і драматургія, ""Купала", "Шчароўскія дажынкі"	
Міншчына, Інстытут мовазнаўства Акадэміі навук БССР, Зёлкін, байка, "Мілы чалавек", "Брама неўміручасці"	
Магілёўшчына, Горацкае каморніцка-агранамічнае вучылішча, "Досвіткі", Архіп Лінкевіч	
Віцебшчына, часопіс "Полымя", "Голас сэрца", чабор	

Заданне 10. Прачытайце вершаваны твор Эдуарда Валасевіча "Кот і вожык" і запоўніце табліцу.

Максімальная колькасць балаў – 5.

– Здарова! Колькі, браце, год?!
Ну, як жывём ды можам?
Апавядай мне, Кот, –
Сказаў пры стрэчы Вожык.

– А што апавядаць? Жыву, як бог!
Ў такое месца цёпленькае трапіў –
Ем і кілбасы, і смятану, і тварог
І сплю па-царску, на канапе...
– Знішчаеш пацукоў? Ці ловіш ты мышэй?
– Ды што ты!
Бяры, браток, вышэй –
Мурлыкаю на сон гаспадару
Ды боты
Спінкаю пушыстай тру –
Вось тут і ўся работа...
Калі б не быў ты гэтакі калючы
І лашчыцца б умеў,
Дык жыў бы прыпяваючы і клопату не меў.
– Э, не! – наш Вожык адказаў рашуча,–
Хоць залатыя горы абяцай –
Ля ног не стану ацірацца.
Высока годнасць чалавечую трымай!
Не смей, як кот халуйскі, прыніжацца...
Свой дабрабыт, аўтарытэт стварай
Не ўгодніцтвам, а працай!

1. Да якога літаратурнага роду ці міжродавага ўтварэння адносіцца твор?	
2. Жанр твора	
3. Якія алегарычныя вобразы выкарыстаны ў творы?	
4. Які сродак стварэння сатырычнага эфекту выкарыстаў паэт у вылучаным курсівам фрагменце?	
5. Адным сказам абгрунтуйце, чаму гэты твор з'яўляецца сатырычным?	